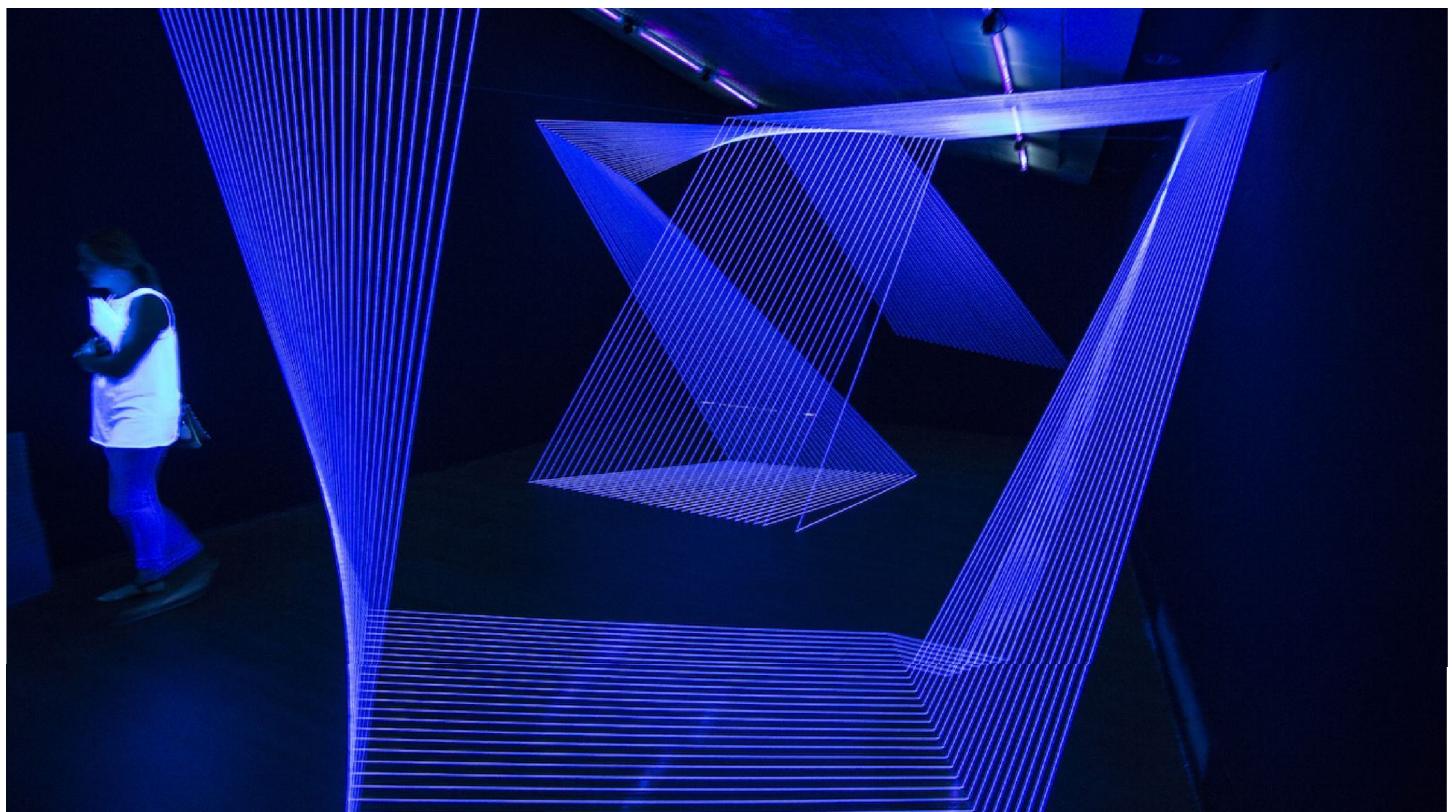

La petjada de Llull

L'autor, comissari de l'exposició 'La màquina de pensar', que es pot veure al CCCB, explica els principis bàsics de l'obra filosòfica de l'escriptor mallorquí, i de la seva influència posterior en científics i artistes

Amador Vega

Un dels grans encerts de l'exposició 'La màquina de pensar' és la relació que estableix entre l'obra de Llull i el treball d'artistes moderns i contemporanis que, d'una manera o d'una altra, s'han servit de l'art de la combinatòria i la informàtica per fer el seu treball. Aquesta imatge mostra la Instal·lació Drawing in space, de l'artista sud-coreana Jeongmoon Choi, que obre l'exposició FERRAN FORNÉ

Ars magna és la paraula màgica que ens arriba a través dels segles i a la qual associem l'obra i el pensament d'un esperit singular, Ramon Llull (Mallorca, 1232-1316), entre la follia mística i el geni racionalista. La seva art més gran, però, va ser la seva vida, dedicada sencera a predicar, entre els savis del seu temps, un model d'enteniment fonamentat en principis racionals, un model fruit d'una conversió religiosa, durant la seva joventut a Mallorca.

En un text autobiogràfic, escrit quan ja passava els vuitanta anys, Llull recorda com una nit, mentre escrivia una cançó d'amor a una dona que no era la seva, se li va aparèixer el Crucificat. Aquella visió es va repetir de manera continuada quatre nits més, fins que va entendre que Déu volia alguna cosa d'ell. Des d'aquell moment va seguir un triple propòsit: escriure el millor llibre del món contra els errors dels infidels, anar a veure el Papa i els reis amb l'objectiu de recuperar Terra Santa de mans dels sarraïns, i tanmateix construir monestirs on uns religiosos aprendrien l'àrab i es prepararien intel·lectualment per anar a predicar entre els infidels. Més enllà dels aspectes indubtablement ideològics i doctrinaris d'aquests objectius vitals, que troben el seu significat adequat en el context històric que li pertany, hem de reconèixer en Llull una nova estratègia per convèncer l'altre, ben lluny de la que s'havia practicat a la Corona d'Aragó al llarg del segle XIII.

Llull no vol obligar els altres a convertir-se per la força, els vol convèncer amb la força de la raó i l'enteniment. Fins i tot en això es distingeix d'altres personatges de la seva època, com el gran teòleg Tomàs d'Aquino, ja que ell està convençut que els dogmes de la religió cristiana, l'Encarnació de Jesucrist i la Trinitat, no són només una qüestió reservada a la fe, sinó que haurien de ser necessàriament enraonats. “Convé que cristians, jueus i sarraïns siguin en veritat”, diu Llull. És clar que per a ell aquesta veritat es troba en la doctrina cristiana, però el que és central és que es tracta d'una veritat que s'ha de poder trobar, tot seguint uns principis i unes regles possibles, en la raó. En el seu cas, aquesta troballa és coneguda com a *Ars magna*, una nova manera de fer i de comprendre, un sistema de pensament que dissenyava les relacions entre Déu i l'home, entre els homes entre si, i entre els homes i la natura. I per això va crear un nou llenguatge, conegit com a *Ars combinatoria*, que feia possible aquest món de relacions, aquest “entremón”, com el va anomenar el filòsof juevoalemany Ernst Bloch, en el qual s'havien de situar totes les peces de la realitat, segons un ordre canviant o movable i, en qualsevol cas, mai estàtic.

Ell mateix, abans de la seva conversió religiosa, havia conegit i practicat l’“art de trobar” dels trobadors. La paraula *trobar*, doncs, és de la màxima importància per a un home com Llull que, com altres savis del seu temps, creia que el món havia estat creat per Déu i que la natura estava harmònicament dividida en diferents esgraons que reflectien la bellesa i la grandesa divines. L'home havia de trobar aquesta bellesa i grandesa en els secrets de la creació natural. Aquest model de creació divina, que resulta d'una síntesi del pensament grec i la tradició bíblica, el compartien amb poques diferències cristians,

jueus i musulmans. A tot això s'hi ha d'afegir que els místics de les tres tradicions religioses, que tenen Abraham com a pare (cabalistes, sufís i contemplatius cristians), quan s'adreçaven a Déu ho feien de la mateixa manera: mitjançant els Noms de Déu (Bondat, Grandesa, Duració, Poder, Saviesa, Voluntat, Virtut, Veritat, Glòria), que Llull anomenava “dignitats” o “virtuts divines”. Aquests Noms de Déu, Llull els considerava principis de raó, pel fet que eren acceptats per les tres comunitats religioses com una mena de *a priori*. Així doncs, només calia parlar amb els altres fent servir el mateix llenguatge, amb el benentès que aquest llenguatge seguia uns principis lògico-algebraics que, de fet, són la base de la mecànica de l' *Ars magna*.

La rel de l'arbre és una roda, instal·lació audiovisual de Perejaume realitzada expressament per a l'exposició aquest 2016, que té una part enregistrada a la sala Abacial del monestir de Pedralbes. Coproducció Can Castellar i CCCB

El que resulta més sorprenent de tot això és que el fonament de tot aquest sistema, que té la vocació d'expressar-se en un llenguatge lògic, i amb caràcter demostratiu, reposa sobre una experiència visionària i una pràctica contemplativa. Això vol dir que per a Llull l'experiència extraordinària de l'èxtasi, o rapte místic, no és incompatible amb uns principis lògics, ans al contrari, és l'estruccura lògico-matemàtica l'única que fa possible el seu model de comprensió de la realitat. El principi de la realitat, per a Llull, és Déu, però l'estruccura de la realitat és alhora divina i humana. El món de relacions que el llenguatge de l'*Ars expressa* constitueix una immensa xarxa de la qual participen tots els nivells de la creació, des dels minerals fins als àngels. Les relacions dinàmiques, entre tots els nivells de la creació, des del més alt fins al més baix de l'escala de les creatures -tot seguint un simbolisme tradicional-, reflecteixen el moviment intrínsec de la divinitat (entre les Persones de la Trinitat) i al mateix temps un moviment extrínsec envers el món creat.

Aquest sistema dinàmic de concebre la realitat creada és el que va fascinar els pensadors del Renaixement, i en primer lloc Nicolau de Cusa (1401-1464), filòsof, teòleg i matemàtic alemany, que va ser cardenal i que durant la seva època d'estudis a Itàlia va entrar en contacte amb les idees de Llull a través de la cultura bizantina que havia penetrat a la regió del Veneto, especialment durant els primers anys del segle XV. El Cusano, com se'l coneix vulgarment, va arribar a col·leccionar un important grup de manuscrits de Llull en la seva famosa biblioteca de Bernkastel-Kues, a les riberes del Mosel·la, i la seva influència, com va mostrar Charles Lohr, es deixa veure en obres tan importants com *De docta ignorantia*, un dels llibres més llegits del filòsof alemany. D'altra banda, a Castella, el cardenal Francisco

Jiménez de Cisneros (1436-1517) va ser un dels grans protectors de les idees lul·lianes, que va promoure com a fundador de la Universidad de Alcalá de Henares, i aquesta línia de protectors de prestigi va arribar a Felip II, mitjançant Juan de Herrera (1530-1597), un dels arquitectes d'El Escorial, que va aplegar obres de Llull. Herrera volia aplicar la metafísica lul·liana a la matemàtica i també es va interessar per les obres en què Llull parla d'astronomia.

A més de Nicolau de Cusa, l'impacte de Llull es pot seguir entre els filòsofs italians, com Pico della Mirandola (1463-1494) i molt especialment Giordano Bruno (1548-1600), que va escriure un bon grapat de llibres comentant el sistema de Llull, intentant treure'n els aspectes relacionats amb l'art de la memòria. La gran allau de textos intel·lectualitat s'acostessin amb curiositat a aquella síntesi d'idees lul·listes. Entre aquests esperits trobem el genial jesuïta alemany Athanasius Kircher (1602-1680), home de ciència i d'una cultura enorme, que, com altres abans d'ell, va intentar comprendre el pensament del mallorquí creant una síntesi pròpia dels seus escrits.

Darrere seu va arribar el jove filòsof i matemàtic, també alemany, Gottfried Leibniz (1646-1716), que va voler millorar la idea lul·liana d'una *lingua universalis*. Durant el segle XVII la fita més significativa va ser la primera edició de les obres llatines de Ramon Llull, a càrrec d'Ivo Salzinger (1669-1728), que per dur a terme aquest projecte va convèncer el comte palatí Johann Wilhelm de Düsseldorf, i a la mort d'aquest, l'arquebisbe elector de Magúncia (d'aquí el nom d' *Editio Moguntina*).

La història del lul·lisme va començar a declinar durant el segle XVIII, tot i que de fet els pensadors racionalistes del XVII ja s'havien mostrat suficientment escèptics amb els ideals universalistes i enciclopedistes dels seguidors de Llull. Va ser René Descartes qui al *Discurs del mètode* (1637) va qüestionar la validesa de l' *Ars de Llull*, però cal dir, de passada, que sent l'únic autor citat en aquella obra cabdal, tot i que fos de forma crítica, de fet li va acabar de donar un lloc a la història del pensament modern. Ja al segle XX serà el filòsof català Francesc Pujols (1882-1962) qui construirà el seu sistema (*Hiparxiologi o ritual de la religió catalana*, 1937) inspirat en Ramon Llull i la seva idea de l'escala de les creatures, però que de fet és més dependent de la *Teologia naturalis* (1434-1436) de Raimon Sibiuda, un català que ensenyava a Tolosa i de qui Michel de Montaigne, animat pel seu pare, va traduir aquell llibre del llatí al francès i a qui, a més, va dedicar el més important dels seus *Essais* (“Apologie de Raymond Sebonde”). Pujols va ser admirat per personatges com Josep Pla i, molt especialment, per Salvador Dalí, el qual es veia hereu espiritual de Llull i Sibiuda, en una línia de tradició mística extàtica, que durant el segle XX havia de renovar l'art religiós.

La petjada de Llull la podem trobar al segle XX, de manera més implícita que explícita, en pintors com Tàpies i Subirachs, però també en la poesia de Mossèn Cinto Verdaguer (1845-1902), que va fer una versió ritmada del llibre més famós de Llull, el *Llibre de l'amic i de lamat*, on el filòsof i poeta de Mallorca va aconseguir transmetre la seva nova manera de pensar en l'estil d'unes meditacions, diu ell, com ho feien els savis sufís de l'islam. La poesia permutatòria del barceloní Juan-Eduardo Cirlot, com reconeix ell mateix, és també hereva de Llull, del cabalista jueu Abraham Abulafia i del sistema dodecafònic d'Arnold Schönberg, diferents versions d' *Ars combinatoria*.

L'obra de Ramon Llull és complexa, com la realitat que vol descriure, i tanmateix és d'una bellesa immediata. Hi ha alguna cosa en aquest home tan singular que el fa ser admirat a través dels segles per poetes, escriptors, artistes i homes de ciència i que ens l'acosta al nostre món d'avui més que mai i que es pot sintetitzar així: que la realitat és una xarxa de peces convergents, en les quals no hi ha concordança sense diferència.